



เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

หัวข้อ : หลักนิติธรรม

เรื่อง : จอมทัพไทย : กระบวนการยุติธรรมทหารกับหลักนิติธรรม

จัดทำโดย

พลตรีหญิง บุญญารักษ์ พัฒนมะหิรินทร์

รหัส ๕๗๐๒๑๗

เอกสารวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” รุ่นที่ ๒
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สถาบันรัฐธรรมนูญศึกษา
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

จอมทัพไทย : กระบวนการยุติธรรมทหารกับหลักนิติธรรม

พลตรีหญิง บุญญารัตน์ พัฒนมะหินทร์^๑

กล่าวนำ

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มีศาลที่ตัดสินคดีความ เรียกชื่อต่าง ๆ เป็นจำนวนมากสังกัดอยู่ตามกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ศาลใดสังกัดกระทรวง ทบวง กรมใด เขตอำนาจของศาลก็เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของกระทรวง ทบวง กรมนั้น เช่น ศาลกรมท่า ชำระคดีความต่างประเทศ ศาลกรมนา ชำระคดีความเรื่องที่ดิน แต่สำหรับศาล ที่เรียกว่า “ศาลกลาโหม” นั้น นอกจากจะชำระความเกี่ยวกับทหารแล้ว ยังชำระความพลเรือนด้วย ทั้งนี้เนื่องจากสมุหพระกลาโหมนั้นมีได้มีอำนาจหน้าที่เฉพาะการบังคับบัญชาทหารเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่จัดการปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ด้วย ศาลที่ขึ้นอยู่ในกระทรวงกลาโหมจึงมีทั้งศาลที่ตั้งอยู่ใน กรุงเทพฯ ฯ และศาลในหัวเมืองฝ่ายใต้ ศาลกลาโหมจึงมีลักษณะเป็นทั้งศาลทหารและศาลพลเรือน^๒

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๓๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น โดยรวบรวมศาลซึ่งกระจัดกระจายสังกัดอยู่ใน กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ เข้ามาสังกัดกระทรวงยุติธรรมจนหมดสิ้นทุกศาลใน พ.ศ.๒๔๓๔ คงยกเว้นแต่เพียงศาลทหารซึ่งยังคงสังกัดกระทรวงกลาโหมอยู่ตามเดิม ศาลในประเทศไทยจึงแบ่งได้ เป็นศาลกระทรวงยุติธรรม กับศาลทหาร นับแต่นั้นมา^๓

^๑ ตุลาการพระธรรมนูญ หัวหน้าคณะ ศาลทหารสูงสุด สำนักตุลาการทหาร.

^๒ ประทีน พัฒนธรรม, การดำเนินคดีอาญาในศาลทหาร (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

จอมทัพไทยกับกระบวนการยุติธรรมทหาร

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาของความยุติธรรม (The King is the Fountain of Justice)^๔ พระองค์จึงเป็นสายสัมพันธ์ที่อาณาประชาราษฎร์ยึดเหนี่ยวไว้เป็นที่พึ่งสุดท้ายในการแสวงหาความยุติธรรม เหตุนี้พระมหากษัตริย์จึงพระราชทานความยุติธรรมแก่ปวงชนชาวไทยด้วย การใช้อำนาจตุลาการทางศาล ซึ่งศาลทหารก็เป็นศาลหนึ่งที่พระองค์ท่านทรงใช้อำนาจตุลาการเช่นเดียวกับศาลอื่นตามรัฐธรรมนูญ

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นมิ่งขวัญของเหล่าทหารหาญ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ จึงได้ถวายพระเกียรติยศไว้ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพสยาม”^๕ หลังจากนั้นรัฐธรรมนูญของไทยทุกฉบับก็ได้บัญญัติถึงตำแหน่งทางทหารของพระมหากษัตริย์ให้ทรงดำรงตำแหน่ง “จอมทัพ” มาโดยตลอด บางฉบับยังบัญญัติขยายความอีกว่า “ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหารทั้งปวงด้วย”^๖ สืบเนื่องต่อมาจวบจนกระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ฉบับที่ใช้ในปัจจุบัน ก็ได้บัญญัติรับรองไว้เช่นเดียวกัน ดังปรากฏในหมวด ๒ มาตรา ๑๐ “พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย” (The King holds the position of Head of the Thai Armed Forces)



^๔ ประมวล รุจนเสรี, พระราชอำนาจ, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๘๔.

^๕ “จอมทัพไทย” โพสต์ทูเดย์, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๒, หน้าพิเศษ ๒.

^๖ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๒, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑ ตอนที่ ๑๗ (ฉบับพิเศษ), (วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๒), มาตรา ๑๑.

^๗ “พระผู้ทรงเป็นจอมทัพไทย” www.kingsaim.com

จอมทัพเป็นตำแหน่งสูงสุดของกองทัพไทย (กองทัพไทยประกอบด้วยกองบัญชาการกองทัพไทย กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ^๘) ทั้งนี้โดยพระราชประเพณีและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระมหากษัตริย์พระองค์เดียวเท่านั้นที่จะทรงดำรงตำแหน่งอันมีเกียรติยิ่งนี้ได้ การที่พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งสูงสุดในทางทหาร คือ “จอมทัพ” จึงมีอำนาจบังคับบัญชาเหนือทหารทั้งปวง และพระยศที่ทรงดำรงก็คือ จอมพล จอมพลเรือ และจอมพลอากาศ ซึ่งเป็นพระยศสูงสุดของทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศ โดยไม่มีผู้ใดมาแต่งตั้งกันอีก ซึ่งเป็นหลักการที่ยึดถือปฏิบัติตลอดมา โดยเหตุนี้สภากลาโหมจึงมีมติเมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๘ ให้ยกเลิกยศ “จอมพล” ด้วยเหตุผลสำคัญที่ว่า “เนื่องจากยศจอมพลเป็นยศที่สูงที่สุดทางทหาร ประกอบกับรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็ไม่ควรจะมีการแต่งตั้งยศจอมพลให้ผู้อื่นอีก ทั้งนี้เพื่อเป็นการยกย่องและเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น”^๙

การที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระมหากษัตริย์คุณพระราชทานความยุติธรรมแก่ปวงชนชาวไทยฉันใด องค์จอมทัพไทยก็พระราชทานความยุติธรรมแก่ทหารหาญของพระองค์ท่านฉันนั้นเช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าศาลทหารเป็นศาลของผู้บังคับบัญชาที่อำนวยความยุติธรรมแก่ทหารหาญของชาติ ซึ่งผู้บังคับบัญชาในที่นี้ก็คือองค์จอมทัพไทย

ในทางการบังคับบัญชาทหาร แม้ว่าพระมหากษัตริย์ในฐานะจอมทัพไทยจะมีพระราชอำนาจบังคับบัญชาการทหารและสั่งการเกี่ยวกับกองทัพได้ก็ตาม แต่พระองค์จะทรงใช้พระราชอำนาจทางรัฐมนตรีนว่าการกระทรวงกลาโหม ดังนั้น พระบรมราชวินิจฉัยหรือพระบรมราชโองการที่ทรงสั่งการจึงต้องมีนายกรัฐมนตรีนหรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ^{๑๐} เช่นเดียวกับกระบวนการยุติธรรมทหาร พระมหากษัตริย์จะทรงใช้พระราชอำนาจทางตุลาการศาลทหาร ซึ่งมีผลเท่ากับว่าตุลาการศาลทหารเป็นผู้รับราชการสนองพระเดชพระคุณในฐานะผู้รับมอบพระราชอำนาจจากพระมหากษัตริย์ มีอิสระในการพิจารณาพิพากษา อรรถคดีให้เป็นไปโดยถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย อันเป็นการปฏิบัติหน้าที่ต่างพระเนตรต่างพระกรรณอย่างแท้จริง ดังนั้นการตัดสินคดีความของศาลทหารจึงเป็นการกระทำในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

^๘ พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ.๒๕๕๑, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๒๕ ตอนที่ ๒๖ ก, (วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑), มาตรา ๑๗.

^๙ กระทรวงกลาโหม, รายงานการประชุมสภากลาโหม ครั้งที่ ๘/๑๘, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๘.

^{๑๐} “จอมทัพไทย” โปสต์ทูเดย์, หน้าพิเศษ ๒.

เหตุที่ต้องมีศาลทหาร

ทหารคือประชาชนส่วนหนึ่งซึ่งเป็นกำลังสำคัญของชาติ ได้รับมอบหมายให้เป็นบุคคลที่มีหน้าที่ใช้อาวุธเพื่อปกป้องชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ จึงจำเป็นต้องควบคุมทางวินัยอย่างเข้มงวด ทั้งในเวลาสงบและในเวลาที่มีศึกสงคราม กองทหารจะมีสมรรถภาพพร้อมรบหรือปฏิบัติการรบได้อย่างดีเยี่ยมในสนามรบ ย่อมขึ้นอยู่กับการณ์วินัยและขวัญของทหารเป็นสำคัญ ทหารจะต้องอยู่ในวินัยและมีขวัญดี เชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ต้องยึดถืออยู่เสมอว่าคำสั่งของผู้บังคับบัญชามีค่ายิ่งกว่าตัวทหาร ถ้าทหารเสื่อมวินัยเสียแล้ว สมรรถภาพของกองทหารก็จะเสื่อมโทรมจนถึงขั้นเป็นภัยร้ายแรงต่อประเทศชาติได้ ดังนั้นผู้บังคับบัญชาทหารจึงต้องควบคุมดูแลตลอดจนต้องทำการกวัดขั้นวินัยของทหารโดยใกล้ชิด ไม่ว่าจะกองทหารจะไปปฏิบัติหน้าที่ในหรือนอกราชอาณาจักร เมื่อทหารกระทำผิดในเรื่องของวินัยโดยเฉพาะ หรือกระทำผิดอาญาประเภทที่กฎหมายทหารยอมให้ผู้บังคับบัญชาลงทัณฑ์ได้ ผู้บังคับบัญชาทหารจึงต้องเข้ามาเกี่ยวข้องมีส่วนในการพิจารณาสั่งลงทัณฑ์ทหารที่กระทำผิดนั้น ได้แก่ ทัณฑ์กัก ชัง จำขัง แต่ถ้าการกระทำผิดนั้นเป็นความผิดอาญาที่ไม่อาจใช้วิธีลงทัณฑ์ได้ หรือเป็นความผิดที่กระทบกระเทือนถึงการปฏิบัติหน้าที่ของทหาร สมควรจะได้รับโทษแตกต่างจากพลเรือน ก็จำเป็นจะต้องใช้วิธีการทางศาลทหารเพื่อพิจารณาพิพากษาลงโทษทหารที่กระทำผิดตามสมควรแก่โทษานุโทษต่อไป^{๑๑}

ในคดีอาญาซึ่งทหารกระทำผิดความผิดนั้นจะขึ้นศาลทหาร เพราะประเทศไทยมีทหารรักษาดินแดนให้กับประเทศ ในการทำสงครามกู้เอกราช สู้รบเพื่อป้องกันพระราชอาณาจักร โดยใช้กำลังทหาร จึงเห็นว่าทหารนั้นอยู่เป็นกลุ่มก้อน มีการใช้อาวุธ ถ้าหากไม่มีอำนาจอะไรที่จะทำให้ผู้ถืออาวุธเป็นกลุ่มก้อน เกรงกลัวในการที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนที่จะไม่ให้กลุ่มทหารดังกล่าวซึ่งเป็นผู้ถืออาวุธเป็นกลุ่มก้อนนั้น ไปกระทำการใดที่จะก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้น ก็คงจะเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงในความมั่นคงของชาติ ดังคำกล่าวที่ว่า “ทหารนั้น ถ้าเมื่อไม่มีอำนาจอะไรเด็ดขาดที่จะทำให้ผู้อยู่ในระเบียบวินัยได้แล้ว ก็จะเหมือนกองโจร” ดังนั้น การมีศาลทหารย่อมจะมีส่วนสำคัญอย่างมากที่จะทำให้ทหารอยู่ในระเบียบวินัย โดยเห็นว่า ถ้าจะให้ทหารไปขึ้นศาลพลเรือน การจัดการระบบการใช้ความเด็ดขาดต่างๆ ก็จะเปลี่ยนแปลง ซึ่งไม่น่าจะเหมาะสม ทั้งนี้ ตามที่มีประวัติศาสตร์ในการตั้งศาลทหารมากกว่า ๑๐๐ ปีแล้ว ปรากฏตามกฎหมายลักษณะขบถศึก จุลศักราช ๗๙๖ ทำให้สถานะของทหารเป็นไปอย่างเรียบร้อย ไม่มีลักษณะเป็นกองโจร เพราะว่าศาลทหารต่างไปจากศาลพลเรือน จึงทำให้ผู้ถืออาวุธเหล่านี้อยู่ในความสงบได้^{๑๒}

^{๑๑} ประทีน พัฒนธรรม, การดำเนินคดีอาญาในศาลทหาร, หน้า ๑.

^{๑๒} ฉายพรรณ ไทยวัฒน์, “อำนาจของศาลทหาร,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชานิติศาสตรบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๗ - ๑๑.



กล่าวโดยสรุปเหตุที่ต้องมีศาลทหาร^{๑๓}

(๑) ผู้บังคับบัญชาทหารมีหน้าที่รับผิดชอบการปกครองทหารให้มีระเบียบวินัย การที่ทหารกระทำผิดอาญาย่อมเป็นการผิดวินัยด้วยเสมอ เมื่อมีทหารกระทำผิดอาญา ผู้บังคับบัญชาทหารควรได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการพิจารณาพิพากษาคดีดังกล่าวด้วย เพื่อที่จะได้ทราบสาเหตุของการกระทำผิด แล้วนำไปใช้แก้ไขการปกครองทหารให้มีระเบียบวินัยดีขึ้น

(๒) การที่ทหารมีภารกิจต้องไปปฏิบัติหน้าที่นอกราชอาณาจักร ทำให้ไม่สะดวกและไม่เหมาะสมที่จะส่งตัวทหารซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดนอกราชอาณาจักร กลับมาพิจารณาพิพากษาคดีในศาลพลเรือน ซึ่งมีอยู่เฉพาะในราชอาณาจักร

(๓) การพิจารณาพิพากษาคดีซึ่งทหารกระทำผิด ไม่ควรมีวิธีพิจารณาคดีเหมือนกันในทุกสถานการณ์เช่นวิธีพิจารณาของศาลพลเรือน แต่ควรเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของสถานการณ์

(๔) ทหารมีหน้าที่รักษาสถานการณ์ซึ่งไม่ปกติของบ้านเมืองในเวลาที่มีการรบ หรือการสงคราม หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และมีหน้าที่ทำการรบกับอริราชศัตรู การกระทำผิดอาญาในเขตพื้นที่ซึ่งทหารกำลังปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวอยู่ ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติหน้าที่ การพิจารณาพิพากษาคดีอาญาซึ่งเกิดในเขตพื้นที่ดังกล่าว (ไม่ว่าผู้กระทำผิดจะเป็นทหารหรือบุคคลพลเรือนก็ตาม) ควรกระทำในศาลซึ่งทหารสามารถเข้าร่วมการพิจารณาพิพากษาคดีได้

^{๑๓} ชุมพร ปัจจุสานนท์ และ กิตติเดช สุตรสุคนธ์, “สิทธิและหน้าที่ของประชาชนในบริบทของทหาร” ใน สู่สิทธิมนุษยชนหรือหน้าที่ในประเทศไทยปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘๖.

ระบบของศาลทหาร

ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ ศาลทหารแบ่งเป็นสามชั้น เช่นเดียวกับศาลยุติธรรม คือ ศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลาง และศาลทหารสูงสุด ศาลทหารชั้นต้น ประกอบด้วย ศาลจังหวัดทหาร (มีจำนวน ๒๒ ศาล) ศาลมณฑลทหาร (มีจำนวน ๑๓ ศาล) ศาลทหารกรุงเทพ และศาลประจำหน่วยทหาร ทั้งนี้ ศาลทหารกลาง คือ ศาลชั้นอุทธรณ์ของทหาร และศาลทหารสูงสุด คือ ศาลชั้นฎีกาของทหาร ศาลทหารดังกล่าวเป็นศาลทหารในเวลาปกติ ส่วนในเวลาไม่ปกติ คือ ในเวลาที่มีการรบ หรือสถานะสงคราม หรือได้ประกาศใช้กฎอัยการศึก ศาลทหารซึ่งมีอยู่แล้วในเวลาปกตินั้นจะเป็นศาลทหารในเวลาไม่ปกติด้วย

นอกจากนี้เมื่อหน่วยทหาร หรือเรือรบอยู่ในยุทธบบริเวณ จะตั้งศาลอาญาศึกก็ได้ ศาลอาญาศึกจึงไม่จัดอยู่ในศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลาง และศาลทหารสูงสุด

ตุลาการศาลทหาร

พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการพระธรรมนูญศาลทหารชั้นต้น ตุลาการศาลทหารกลางและศาลทหารสูงสุด เช่นเดียวกับ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม และ ศาลศาลปกครอง ตามรัฐธรรมนูญ ส่วนการแต่งตั้งตุลาการศาลทหารอื่นๆ นั้น เนื่องจากกระบวนการทางทหารแตกต่างจากทางฝ่ายพลเรือน เพราะ พระมหากษัตริย์ทรงมอบพระราชอำนาจแก่ผู้บังคับบัญชาทหาร และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ให้เป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอน



๑๔

^{๑๔} ผู้จัดการออนไลน์ วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๔ www.manager.com รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม นำตุลาการพระธรรมนูญศาลทหารชั้นต้น ตุลาการศาลทหารกลาง และตุลาการศาลทหารสูงสุด ฝ่าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่

ก่อนเข้ารับหน้าที่ ตุลาการศาลทหารต้องมีการถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับผู้พิพากษาหรือตุลาการในศาลอื่น และในโอกาสที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม นำคณะตุลาการศาลทหารเข้าเฝ้า ฯ เพื่อถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ ณ ศาลา ดุสิตดาลัย เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัส ในความตอนหนึ่งว่า

“...การปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคตินั้น เป็นหน้าที่สำคัญของนายทหารทุกคน และโดยเฉพาะตุลาการที่จะต้องรักษาความยุติธรรมของหน้าที่ ท่านเป็นทหารก็จะต้อง รักษาความดีอยู่เป็นธรรมดา และยิ่งเป็นตุลาการก็ยิ่งสำคัญ เพราะว่าทหารถือว่ามีอาวุธ แต่ความยุติธรรมของตุลาการ ก็เท่ากับเป็นอาวุธอีกอย่าง ...”

ตุลาการศาลทหาร คำว่า “ตุลาการ” เทียบได้กับผู้พิพากษาของศาลพลเรือน และจะ เห็นได้ว่าในศาลทหารนั้น มีตุลาการอยู่ ๒ ประเภท คือ

(๑) ตุลาการพระธรรมนูญ ได้แก่ นายทหารชั้นสัญญาบัตรซึ่งสำเร็จความรู้ทางกฎหมาย เป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา และมีคุณสมบัติอื่นๆ อีกหลายประการ ตามข้อบังคับ กระทรวงกลาโหมว่าด้วยตุลาการศาลทหาร พ.ศ.๒๕๒๘ ซึ่งตุลาการพระธรรมนูญที่อยู่ในองค์คณะ ตุลาการ จะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย

(๒) ตุลาการที่มีใช้ตุลาการพระธรรมนูญ ได้แก่ นายทหารชั้นสัญญาบัตรซึ่ง ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่สำเร็จความรู้ทางกฎหมาย แต่อาจเป็นผู้บังคับบัญชา หรือเป็นนายทหารที่มี ความรู้ความชำนาญในสาขาวิชาชีพต่างๆ เช่น ทางการแพทย์ (นายทหารการแพทย์) , ทางการเงิน ภาครัฐ (นายทหารการเงิน) , ทางงบประมาณ (นายทหารงบประมาณ) , ทางวิศวกรรมและ สถาปัตยกรรม (นายทหารช่าง) , ทางสรรพาวุธ (นายทหารสรรพาวุธ) , ทางเทคโนโลยีการสื่อสาร และสารสนเทศ (นายทหารสื่อสาร) และอื่นๆ เข้ามาร่วมเป็นองค์คณะตุลาการ เหตุผลและประโยชน์ ก็เพื่อ ในกรณีที่เป็นผู้บังคับบัญชา จะได้เข้ามารับทราบถึงมูลเหตุแห่งการทำความผิด มีส่วนร่วม ในการพิจารณาลงโทษ และหาแนวทางแก้ไขป้องกันซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่การปกครองบังคับบัญชา ทหาร ส่วนในกรณีที่ เป็นนายทหารที่มีความรู้ความชำนาญในสาขาวิชาชีพต่างๆ นั้น ก็เพื่อให้เข้ามา มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและร่วมพิจารณาวินิจฉัยข้อเท็จจริงต่างๆ ตามสาขาวิชาชีพ อันจะเป็น ประโยชน์แก่การพิจารณาพิพากษาคดี

องค์คณะตุลาการของศาลทหารนั้น หากจะเปรียบเทียบกับศาลของฝ่ายพลเรือน คงเปรียบเทียบกับได้กับ ศาลเยาวชนและครอบครัว หรือศาลแรงงาน กล่าวคือ ตุลาการพระธรรมนูญ เทียบได้กับผู้พิพากษา ส่วนตุลาการที่มีใช้ตุลาการพระธรรมนูญก็เทียบได้กับผู้พิพากษาสมทบ หรือ หากจะเปรียบเทียบกับศาลของประเทศที่ใช้ระบบลูกขุน ก็เทียบได้ว่า ตุลาการที่มีใช้ตุลาการพระธรรมนูญ ก็เทียบได้กับลูกขุนซึ่งสามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้ ส่วนตุลาการพระธรรมนูญก็เทียบได้กับ ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้พิจารณาปรับบทกฎหมายเข้ากับข้อเท็จจริง

บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

บุคคลที่ต้องอยู่ในอำนาจศาลทหารแบ่งออกได้เป็น ๘ กลุ่ม คือ

- (๑) นายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ
- (๒) นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการ เฉพาะเมื่อกระทำผิดต่อคำสั่งหรือข้อบังคับตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร
- (๓) นายทหารประทวน และพลทหารกองประจำการหรือประจำการ หรือบุคคลที่รับราชการทหาร ตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร
- (๔) นักเรียนทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด ได้แก่ นักเรียนนายร้อย นักเรียนนายเรือ นักเรียนนายเรืออากาศ นักเรียนนายสิบ นักเรียนจำ เป็นต้น ซึ่งในกรณีที่นักเรียนทหารเหล่านี้กระทำความผิด จะต้องคำนึงถึงอายุด้วยว่า อายุยังอยู่ในเกณฑ์ที่จะต้องส่งไปดำเนินคดีในศาลเยาวชนและครอบครัว หรือไม่
- (๕) ทหารกองเกินที่ถูกเข้ากองประจำการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้รับตัวไว้เพื่อให้เข้ารับราชการประจำอยู่ในหน่วยทหาร
- (๖) พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เมื่อกระทำผิดในหน้าที่ราชการ หรือกระทำผิดอย่างอื่น เฉพาะหรือในบริเวณอาคาร ที่ตั้งหน่วยทหาร ที่พักร้อน พักแรม เรือ อากาศยาน หรือยานพาหนะใดๆ ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร
- (๗) บุคคลซึ่งต้องขังหรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารโดยชอบด้วยกฎหมาย
- (๘) เชลยศึกหรือชนชาติศัตรูซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร

การอำนวยความสะดวกธรรมชาติในกระบวนการยุติธรรมทหาร

ในคดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกระทำความผิดอาญา ซึ่งเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ถ้าผู้เสียหายมิได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร จะฟ้องคดีเองไม่ได้ ต้องไปแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อสอบสวน แล้วส่งสำนวนคดีให้อัยการทหารเป็นผู้ฟ้องคดีในศาลทหาร แต่ถ้าผู้เสียหายเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร สามารถแต่งทนายความหรือทนายทหาร เพื่อฟ้องคดีต่อศาลทหารเองได้ หรือในกรณีที่เป็นการผิดตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร ผู้บังคับบัญชาที่มีอำนาจสั่งให้นายทหารพระธรรมนูญเป็นผู้สอบสวน เมื่อการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว ผู้บังคับบัญชาจะส่งสำนวนคดีไปให้อัยการทหารเพื่อฟ้องคดีต่อศาลทหารต่อไป

เมื่อคดีเสร็จการพิจารณาและศาลทหารมีคำพิพากษาแล้ว จำศาลทหารซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ธุรการของศาลทหารจะแจ้งผลคดีไปยังผู้บังคับบัญชาของจำเลย ในชั้นนี้ผู้บังคับบัญชามีสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาได้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลอ่านคำพิพากษาให้จำเลยฟัง

สำหรับการบังคับตามคำพิพากษาเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว เป็นหน้าที่ของผู้มีอำนาจสั่งลงโทษ ซึ่งโดยปกติก็คือผู้บังคับบัญชาของจำเลย ที่จะจัดการให้เป็นไปตามคำพิพากษา โดยลงชื่อทำหมายแจ้งโทษเด็ดขาด จะเห็นได้ว่าการอำนวยความสะดวกในกระบวนการยุติธรรมทหารไม่แตกต่างไปจากการอำนวยความสะดวกของฝ่ายพลเรือน หากเพียงแต่มุ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ในระบบอำนาจการปกครองบังคับบัญชาเป็นสำคัญ

บทสรุป

โดยเหตุที่ผู้บังคับบัญชาทหารมีหน้าที่รับผิดชอบให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีระเบียบวินัย ผู้บังคับบัญชาจึงมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับรับรู้ในการที่ทหารกระทำผิด จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการบวนการยุติธรรมทหารขึ้นไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากกระบวนการยุติธรรมของฝ่ายพลเรือน

การที่กองทัพอยู่คู่กับชาติ ศาสน์ กษัตริย์มายาวนานเท่าใด ศาลทหารก็ดำรงอยู่คู่กับกองทัพมาเป็นระยะเวลายาวนานเช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าการที่ศาลทหารมีอายุมาจนถึงปัจจุบันนี้เป็นเวลากว่า ๑๐๘ ปีแล้ว แสดงให้เห็นว่าอำนาจศาลทหารเป็นอำนาจหนึ่งที่สามารถทำให้กำลังพลในกองทัพสามารถรักษาวินัย และดำรงตนได้อย่างสง่างามมาโดยตลอด และสามารถทำให้ระบบคำสั่งและการปกครองบังคับบัญชาของผู้บังคับบัญชามีประสิทธิภาพอยู่ไม่เสื่อมคลาย อีกทั้งอำนาจของศาลทหารก็เป็นอำนาจหนึ่งที่ทำให้กำลังพลในกองทัพอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสมัครสมานสามัคคีกันจวบจนทุกวันนี้ ผลที่เกิดขึ้นเช่นนี้ก็เพราะกำลังพลในกองทัพมีความเชื่อมั่นว่าศาลทหารสามารถพิทักษ์สิทธิของเขาให้ได้รับความยุติธรรมอย่างแท้จริงไม่แตกต่างไปจากบุคคลทั่วไป

ประเทศไทยเรานั้นปกครองโดยระบบกฎหมาย ภายใต้หลักนิติธรรม (Rule of Law) ซึ่งเป็นระบบการปกครองที่มีกฎหมายนำเสมอ กล่าวคือ การกระทำใดๆ ของเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายเป็นสำคัญ กระบวนการยุติธรรมทหารก็เช่นกัน ถูกกำหนดขึ้นมาให้อยู่ภายใต้หลักนิติธรรม ซึ่งสามารถอำนวยความสะดวกได้เช่นเดียวกับกระบวนการยุติธรรมฝ่ายพลเรือน